СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ЯК ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

СОПІНА Олена Михайлівна - здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 342.95 (477)
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2023.3.42

У статті наголошено на тому, що незаконний обіг вогнепальної зброї як об'єкт адміністративно-правового впливу становить складне, багатовимірне й динамічне явище, що безпосередньо впливає на рівень національної безпеки, правопорядок і стабільність у державі. Його специфіка полягає не лише в безпосередній загрозі, яку становить сама вогнепальна зброя в руках осіб, що не мають на це законних підстав, але й у тісному зв'язку з іншими правопорушеннями - організованою злочинністю, тероризмом, контрабандою тощо. Незаконний обіг зброї має високий рівень латентності, що значно ускладнює його виявлення, запобігання та притягнення винних осіб до відповідальності, а тому потребує системного, комплексного та превентивного підходу з боку держави.

Стверджується, що сучасні безпекові умови, зокрема збройна агресія проти України, створили додаткові ризики поширення зброї серед цивільного населення, її втрати з-під контролю держави, появи нелегальних каналів обігу. У зв'язку з цим адміністративно-правовий вплив набуває особливого значення як інструмент стримування та профілактики. Адміністративно-правові норми завдяки своєму превентивному і регуляторному спрямуванню дозволяють оперативно реагувати на правопорушення, регламентувати діяльність контролюючих суб'єктів, а також формувати правову свідомість громадян.

Акцентовано увагу на тому, що саме адміністративно-правові інструменти повинні відігравати вирішальну роль у процесі протидії незаконному обігу зброї як засоби впливу, що забезпечують не лише виявлення та притягнення до відповідальності, але й формують стабільне правове поле та суспільне розуміння важливості контролю над обігом зброї.

Ключові слова: незаконний обіг, вогнепальна зброя, об'єкт адміністративно-правового впливу, сутність, особливості, міжнародна співпраця, технологічні виклики.

Постановка проблеми

Незаконний обіг вогнепальної зброї є однією з найбільш небезпечних та актуальних загроз для публічного порядку, національної безпеки та прав і свобод громадян у сучасному суспільстві. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах збройного конфлікту, політичної нестабільності та соціальних потрясінь, коли зброя може масово потрапляти у неконтрольований цивільний обіг, що створює серйозні ризики для безпеки населення, діяльності органів державної влади та цілісності правопорядку загалом. У такому контексті вогнепальна зброя виступає не лише знаряддям злочину, а й предметом правовідносин, який потребує особливої уваги з боку держави як з точки зору юридичного регулювання, так і в контексті практики адміністративного впливу [1, с. 52].

Сфера обігу зброї в Україні традиційно регламентується комплексом нормативно-правових актів, більшість із яких мають підзаконний характер і не охоплюють усіх викликів, які постають у реальному житті. Відсутність єдиного закону про зброю, розрізненість норм, що регулюють правила

її зберігання, використання, придбання, призводять до неоднозначності правозастосування та обмежує можливості ефективної боротьби з її незаконним обігом.

У зв'язку з цим саме адміністративно-правовий вплив набуває особливого значення як один із основних інструментів державного контролю, який дозволяє не лише притягати до відповідальності порушників, а й запобігати правопорушенням, проводити профілактичну роботу, виявляти та локалізувати потенційні загрози.

Актуальність дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкта адміністративно-правового впливу обумовлена не лише зростанням кількості порушень у цій сфері, але й потребою формування ефективного державного механізму реагування, адаптованого до сучасних викликів і загроз**.**

Особливої ваги це питання набуває в контексті післявоєнного встановлення контрольованого обігу зброї, що вимагатиме системного підходу до обліку, ліцензування, профілактики та притягнення до відповідальності. У зв'язку з цим необхідним є комплексний науково-правовий аналіз сутності, правової природи, ознак і особливостей незаконного обігу зброї, а також оцінка ефективності існуючих адміністративно-правових засобів боротьби з ним.

Стан дослідження теми

У вітчизняній адміністративно-правовій думці окремим проблемним аспектам, пов'язаним із сутністю та особливостями тих чи інших кримінальних правопорушень як об'єкту адміністративно-правового впливу, присвячували наукові пошуки такі дослідники, як В.Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, П. Д. Біленчук, В. В. Богуцький,, В. М. Василенко, В. М. Гаращук, А. Д. Григоренко, С. М. Гусаров, Ю. С. Гринчук, М.Я. Дем'яненко, І. В. Іщенко, І. Ю. Кайло, І. Д. Казанчук, В. В. Кириченко, В. Ю. Кікінчук, О.М. Музичук, О.Ю. Салманова, О. Ю. Синявська та інші. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, вчені фактично поза своєю увагою залишили проблемні питання, пов'язані з осмисленням сутності та особливостей незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкту адміністративно-правового впливу.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути сутність та особливості незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкту адміністративно-правового впливу. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити сутність незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкту адміністративно-правового впливу; встановити особливості та тенденції подальшого розвитку адміністративно-правового впливу в контексті незаконного обігу вогнепальної зброї.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором було вперше в адміністративно-правовій науці окреслено тенденції подальшого розвитку адміністративно-правового впливу в контексті незаконного обігу вогнепальної зброї.

Виклад основного матеріалу

Сутність незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкту адміністративно-правового впливу зводиться до суспільно небезпечної діяльності як форми порушення встановленого державою правопорядку у сфері обігу зброї, що становить загрозу публічній безпеці, правам і свободам громадян, а також основам національної безпеки. Незаконний обіг вогнепальної зброї охоплює широкий спектр протиправних дій, включаючи незаконне виготовлення, придбання, зберігання, збут, передавання, пересилання або перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв без відповідного дозволу, передбаченого законодавством України.

У контексті адміністративно-правового впливу обіг вогнепальної зброї розглядається як об'єкт, що підлягає регулюванню та контролю з боку уповноважених державних органів з метою запобігання правопорушенням, захисту публічного порядку та забезпечення публічної безпеки і порядку. Адміністративно-правове реагування охоплює не лише притягнення до відповідаль-

ності осіб, які допустили порушення встановлених правил, а й реалізацію профілактичних, наглядових, дозвільних та контрольних заходів у сфері обігу зброї [2, с. 268].

Особливістю незаконного обігу вогнепальної зброї є його латентний характер, що суттєво ускладнює виявлення правопорушень, а також високий рівень суспільної небезпеки, оскільки зброя, яка перебуває поза правовим полем, часто використовується у скоєнні тяжких злочинів, терористичних актів, протиправних дій з боку організованих злочинних угруповань. У зв'язку з цим адміністративно-правовий вплив повинен передбачати ефективну систему моніторингу, обліку, ліцензування, а також взаємодії між державними органами та суб'єктами, які здійснюють господарську діяльність у сфері обігу зброї.

Особливостями незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкта адміністративно-правового впливу є специфічний правовий статус цієї категорії правопорушень, високий рівень латентності, зв'язок з іншими формами протиправної діяльності та необхідність комплексного міжвідомчого контролю. Незаконний обіг вогнепальної зброї охоплює дії, пов'язані з придбанням, зберіганням, використанням, перевезенням, пересиланням або збутом зброї без належного дозволу або з порушенням встановлених правил. На відміну від кримінальних правопорушень, адміністративно-правові правопорушення у цій сфері, як правило, мають менший рівень суспільної небезпеки, однак становлять серйозну загрозу публічній безпеці, особливо в умовах воєнного стану чи післявоєнного періоду [3, с. 142].

Однією з ключових особливостей є те, що вогнепальна зброя сама по собі є предметом підвищеного ризику для життя та здоров'я громадян, тому її обіг жорстко регламентується державою. Будь-яке відхилення від законодавчо встановленого порядку може становити загрозу для суспільства, навіть якщо фактичного використання чи застосування зброї не відбулося. Це обґрунтовує необхідність превентивного адміністративного втручання, коли особа може бути притягнута до відповідальності вже за факт володіння або зберігання незареєстрованої зброї, без настання реальних наслідків.

Іншою особливістю є складність у виявленні правопорушень, що пов'язано з високою латентністю незаконного обігу зброї. У більшості випадків подібні правопорушення виявляються випадково – під час обшуків, перевірок або після вчинення інших протиправних дій. Це вимагає від правоохоронних органів не лише ефективної оперативно-розшукової діяльності, а й активної профілактики, створення баз даних, ведення обліку зброї, а також перевірки осіб, які мають право на її зберігання. У цьому контексті адміністративно-правовий вплив повинен включати механізми системного контролю – від процедур реєстрації до моніторингу подальшого володіння зброєю.

Також особливість цього об'єкта впливу полягає в тому, що адміністративні правопорушення у сфері обігу зброї нерідко мають зв'язок із іншими видами протиправної діяльності. Зокрема, незаконне зберігання або передача зброї може супроводжуватися скоєнням розбійних нападів чи терористичних актів. Це означає, що навіть «незначне» адміністративне правопорушення у цій сфері може слугувати індикатором набагато серйозніших загроз.

Не менш важливою є й динамічність об'єкта правового впливу: кількість одиниць зброї, що перебувають поза правовим контролем, змінюється залежно від безпекової ситуації в країні, зокрема бойових дій, соціальної напруги або змін у законодавстві. Ця обставина зумовлює необхідність постійного моніторингу ситуації, гнучкої системи управлінських рішень, а також оновлення адміністративних процедур і санкцій [4, с. 202].

Так, незаконний обіг вогнепальної зброї як об'єкт адміністративно-правового впливу характеризується високим рівнем суспільної небезпеки, вимагає постійного контролю та профілактики, передбачає міжгалузеву взаємодію органів державної влади та потребує комплексного оновлення законодавчої бази. Ефективний адміністративно-правовий вплив у цій сфері має не лише попереджати можливі загрози, а й

формувати культуру відповідального поводження зі зброєю в суспільстві.

Так, незаконний обіг вогнепальної зброї як об'єкт адміністративно-правового впливу є складним і багатогранним явищем, яке потребує системного підходу до його регулювання, контролю та профілактики, з урахуванням як внутрішніх загроз, так і міжнародних зобов'язань України у сфері контролю за обігом зброї. Ефективне адміністративно-правове реагування повинно забезпечувати баланс між правами громадян, безпекою суспільства та державними інтересами.

У контексті сучасних викликів, що постали перед Україною, зокрема повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації, питання контролю за обігом вогнепальної зброї набуває ще більшої важливості. Суттєве поширення зброї серед цивільного населення, зростання кількості осіб, які мають доступ до стрілецької зброї в умовах збройного конфлікту, створює реальну загрозу її подальшого незаконного переміщення, продажу або використання у післявоєнний період. Це вимагає посилення адміністративно-правового впливу з боку держави, у тому числі шляхом адаптації чинного законодавства до нових умов безпеки.

Однією з особливостей адміністративно-правового регулювання у цій сфері є необхідність забезпечення чіткого балансу між превенцією та репресією. Адміністративна відповідальність повинна розглядатися не лише в контексті покарання за вчинене правопорушення, але й як інструмент виховного впливу на громадян, спрямований на формування свідомої поведінки у сфері обігу зброї. У цьому контексті важливо впроваджувати заходи правової освіти населення, роз'яснювати правила поводження зі зброєю, а також поширювати інформацію щодо правових наслідків її незаконного використання [5, с. 112].

У європейському контексті важливим є також дотримання Україною міжнародних стандартів і рекомендацій у сфері контролю за обігом вогнепальної зброї. Так, Україна є стороною низки міжнародних договорів, серед яких Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Отже, незаконний обіг вогнепальної зброї як об'єкт адміністративно-правового впливу вимагає не лише наявності ефективних інструментів притягнення до відповідальності, але й системного підходу до попередження правопорушень, забезпечення належного державного контролю, міжвідомчої координації та дотримання міжнародних зобов'язань. В умовах сучасної безпекової ситуації в Україні особливо важливим є створення цілісної, ефективної та адаптивної системи адміністративно-правового реагування, яка забезпечувала б не лише стабільність у сфері обігу зброї, а й сприяла зміцненню національної безпеки та правопорядку в державі.

У подальшому розвитку адміністративно-правового впливу в контексті незаконного обігу вогнепальної зброї особливого значення набуває удосконалення правозастосовної практики. Це передбачає не лише підвищення якості та оперативності реагування на факти незаконного володіння або використання зброї, а й забезпечення належного рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів.

Крім того, важливим напрямом є посилення міжнародної співпраці, особливо у частині протидії транскордонному незаконному переміщенню вогнепальної зброї. Україна, яка має значні сухопутні кордони з кількома країнами ЄС, повинна активно взаємодіяти з міжнародними правоохоронними структурами, зокрема Інтерполом, Європолом, FRONTEX, для обміну оперативною інформацією, проведення спільних операцій з виявлення незаконних каналів збуту зброї, а також гармонізації процедур митного і прикордонного контролю.

Важливо також приділити увагу сучасним технологічним викликам, зокрема, зростаючій ролі інтернету та соціальних мереж у поширенні незаконних оголошень про продаж зброї, формуванню закритих онлайн-спільнот для обміну досвідом з ви-

готовлення або модифікації вогнепальної зброї. Адміністративно-правовий вплив повинен передбачати і такі інноваційні аспекти, як, наприклад, можливість моніторингу відкритого та частково закритого цифрового простору, реагування на сигнали про протиправну активність, блокування відповідних ресурсів та притягнення порушників до відповідальності.

Так, розгляд незаконного обігу вогнепальної зброї як об'єкта адміністративно-правового впливу вимагає багатоаспектного, інтегрованого підходу, що охоплює не лише класичні адміністративні санкції, а й профілактичні, інформаційні, організаційні та міжнародні заходи. Тільки за умови такої комплексності можна досягти зменшення рівня незаконного обігу зброї, зниження ризиків її використання у злочинній діяльності та підвищення загального рівня безпеки в суспільстві.

Ще одним важливим аспектом є цифровізація облікових і дозвільних процедур у сфері легального обігу зброї, що може стати ефективним запобіжним заходом для зниження рівня незаконного володіння нею. Функціонування заповненого єдиного державного реєстру вогнепальної зброї, який би містив повну інформацію про всі зареєстровані одиниці, власників, видані дозволи та історію транзакцій, суттєво спростило б роботу правоохоронців та підвищило прозорість усієї системи. Водночас доступ до такого реєстру має бути обмеженим та захищеним, що дозволить уникнути витоку чутливої інформації, яка може бути використана у протиправних цілях.

У перспективі після припинення чи скасування воєнного стану в Україні постане новий виклик – значне збільшення зброї, що зберігається у цивільного населення. Цей процес вимагатиме системної роботи з добровільного повернення зброї, встановлення чітких процедур її здачі, а також запровадження стимулюючих механізмів (наприклад, уникнення адміністративної відповідальності у разі добровільної передачі незареєстрованої зброї до органів поліції).

Особливої уваги потребує молодіжне середовище, зокрема ризики поширення вогнепальної зброї серед неповнолітніх або осіб, що схильні до девіантної поведінки. Приділення недостатньої уваги цьому аспекту з боку держави може призвести до формування потенційно небезпечного прошарку осіб, що вбачатимуть у зброї інструмент для вирішення конфліктів чи прояву сили. Відповідно адміністративно-правова політика у цій сфері повинна включати й освітню складову – проведення курсів безпечного поводження зі зброєю, впровадження правопросвітницьких програм у закладах освіти, підтримку громадських ініціатив, спрямованих на виховання відповідального ставлення до обігу зброї [6, с. 204].

Так, адміністративно-правовий вплив у контексті незаконного обігу вогнепальної зброї має базуватися на таких ключових принципах: по-перше, превентивність, яка передбачає недопущення правопорушень шляхом інформування, регулювання та контролю; по-друге, ефективність, що полягає у здатності держави оперативно реагувати на порушення та усувати їх наслідки; по-третє, комплексність, яка вимагає координації між різними державними органами та інституціями громадянського суспільства; по-четверте, гнучкість, що дозволяє адаптувати адміністративні заходи до конкретних умов безпеки й суспільних викликів [7, с. 226].

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що незаконний обіг вогнепальної зброї є складним, динамічним і небезпечним явищем, що вимагає цілісного правового та організаційного підходу до його регулювання. Лише за умови вдосконалення системи адміністративно-правового впливу, модернізації відповідних інструментів і процедур, забезпечення високої правової культури населення та посилення міжвідомчої координації Україна зможе ефективно протидіяти цьому явищу, зміцнюючи основи правопорядку та державної безпеки.

Висновки

Таким чином, незаконний обіг вогнепальної зброї як об'єкт адміністративно-правового впливу становить складне, багатовимірне й динамічне явище, що без-

посередньо впливає на рівень національної безпеки, правопорядок і стабільність у державі. Його специфіка полягає не лише в безпосередній загрозі, яку становить сама вогнепальна зброя в руках осіб, що не мають на це законних підстав, але й у тісному зв'язку з іншими правопорушеннями – організованою злочинністю, тероризмом, контрабандою тощо. Незаконний обіг зброї має високий рівень латентності, що значно ускладнює його виявлення, запобігання та притягнення винних осіб до відповідальності, а тому потребує системного, комплексного та превентивного підходу з боку держави.

Стверджується, що сучасні безпекові умови, зокрема збройна агресія проти України, створили додаткові ризики поширення зброї серед цивільного населення, її втрати з-під контролю держави, появи нелегальних каналів обігу. У зв'язку з цим адміністративно-правовий вплив набуває особливого значення як інструмент стримування та профілактики. Адміністративно-правові норми завдяки своєму превентивному і регуляторному спрямуванню дозволяють оперативно реагувати на правопорушення, регламентувати діяльність контролюючих суб'єктів, а також формувати правову свідомість громадян.

Наголошено, що одним із ключових викликів залишається недостатнє нормативне-правове регулювання у сфері обігу зброї, відсутність єдиного профільного закону, а також недостатня узгодженість між відомчими актами. Це створює правову невизначеність, ускладнює правозастосовну практику та породжує ризики зловживань.

З'ясовано, що важливими чинниками підвищення ефективності адміністративно-правового впливу є: забезпечення належної професійної підготовки працівників правоохоронних органів, міжвідомчої взаємодії, координації з митними та прикордонними органами, налагодження співпраці з міжнародними партнерами та громадськими організаціями, а також підвищення правової культури населення. Особливої уваги потребує робота з молоддю та іншими соціально вразливими групами, які можуть потрапляти під вплив певних рухів чи субкультур.

Акцентовано увагу на тому, що саме адміністративно-правові інструменти повинні відігравати вирішальну роль у процесі протидії незаконному обігу зброї як засоби впливу, що забезпечують не лише виявлення та притягнення до відповідальності, але й формують стабільне правове поле та суспільне розуміння важливості контролю над обігом зброї.

Література

1. Кучер В. М. Запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами : дис. … д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2021. 207 с.

2. Діденко С. В., Грінь А. А., Попов С. Ю. Особливості адміністративно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: реалії сьогодення та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Випуск 69. С. 266-271. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.45.

3. Дулгер В. В. Особливості правового регулювання обігу зброї в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 140-144. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.22.

4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник. За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

5. Середа В. В., Назар Ю. С., Костовська К. М. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 300 с.

6. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / За заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

7. Санакоєв Д. Нормативно-правові аспекти врегулювання обігу зброї в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДДУВС. 2023*. Спеціальний випуск № 2. С. 224-230. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-6-224-230.

SUMMARY

The article emphasizes that the illegal trafficking of firearms as an object of administrative and legal influence is a complex, multidimensional and dynamic phenomenon that directly affects the level of national security, law and order and stability in the state. Its specificity lies not only in the direct threat posed by the firearm itself in the hands of persons who do not have legal grounds for it, but also in its close connection with other offenses – organized crime, terrorism, smuggling, etc. The illegal trafficking of weapons has a high level of latency, which significantly complicates its detection, prevention and bringing the perpetrators to justice, and therefore requires a systematic, comprehensive and preventive approach from the state. It is argued that modern security conditions, in particular the armed aggression against Ukraine, have created additional risks of the spread of weapons among the civilian population, their loss from state control, and the emergence of illegal channels of circulation. In this regard, administrative and legal influence acquires special importance as a tool of deterrence and prevention. Administrative and legal norms, due to their preventive and regulatory orientation, allow for a prompt response to offenses, regulate the activities of controlling entities, and also form the legal consciousness of citizens.

Attention is focused on the fact that it is administrative and legal instruments that should play a decisive role in the process of countering the illegal circulation of weapons as means of influence that ensure not only detection and prosecution, but also form a stable legal field and public understanding of the importance of controlling the circulation of weapons.

Key words: illicit trafficking, firearms, object of administrative and legal influence, essence, features, international cooperation, technological challenges.